REFAHİYE
ARAŞTIRMALARI SEMPOZYUMU

TAM METİN
BİLDİRİLER KİTABI

PROF. DR.
AHMET HALUK DURSUN'UN
AZİZ HATIRASINA ARMAĞAN

14-15 Mart 2019

http://refahiyesempozyumu.ebyu.edu.tr

SPONSORLAR

HALKBANK Ptt

Bu proje Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından desteklenmektedir.

http://refahiyesempozyumu.ebyu.edu.tr

REFAHİYE ARAŞTIRMALARI SEMPOZYUMU

14-15 Mart 2019

Refahiye – Erzincan

TAM METİN BİLDİRİLER KİTABI

EDİTÖR

İsmail Hakkı ÜNAL

http://refahiyesempozyumu.ebyu.edu.tr

REFAHİYE ARAŞTIRMALARI SEMPOZYUMU

14-15 Mart 2019

Refahiye – Erzincan

TAM METİN BİLDİRİLER KİTABI

EDİTÖR

İsmail Hakkı ÜNAL

Bu kitabın yayın hakkı Erzincan Valiliği, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Rektörlüğü ve Refahiye Kaymakamlığı'na aittir. Bu kurumların her birinden müşterek olarak yazılı izni alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

REFAHİYE ARAŞTIRMALARI SEMPOZYUMU TAM METİN BİLDİRİLER KİTABI
Editör
İsmail Hakkı ÜNAL

ISBN No: 978-605-031-821-0
© Tüm Hakları Saklıdır.
Haziran 2019, Refahiye, ERZİNCAN

http://refahiyesempozyumu.ebyu.edu.tr

PROF. DR. AHMET HALUK DURSUN'UN AZİZ HATIRASINA ARMAĞAN

Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakan Yardımcımız Sayın Prof. Dr. Ahmet Haluk DURSUN, 13-14 Mart 2019 tarihlerinde gerçekleştirdiğimiz Refahiye Araştırmaları Sempozyumu'nun onur konuğu olmuşlar ve sempozyumun açılış konferansını vermek üzere Refahiye'yi teşrif etmişlerdir.

Refahiye Kent Hafızası Projesi'nin başlangıç bileşeni olan Refahiye Araştırmaları Sempozyumu'nda "Kent ve Kültür" temasında, Zat-ı Alileri, öteden beri sunumunu gerçekleştirdikleri, o çok keyifli "Medine'ye Mim Koymak" başlıklı sunularıyla Refahiyelileri ve Refahiye konulu çalışmalar yapan bilim insanlarını kendisine hayran bırakmışlardır.

Sempozyum bildirilerinin yer alacağı bu kitabın dizgi çalışmalarının tamamlandığı gün, yine bir bilgi şöleni için yollara düşen, Anadolu'yu arşınlayan, zamanımızın bilgelerinden biri olarak Türk Bilim ve Siyasi Tarihi'ndeki eşsiz yerini her zaman koruyacak olan Sayın Bakan Yardımcımız'ın elim bir trafik kazasında Hakk'ın rahmetine kavuştuğu haberi tüm sevenleri gibi bizleri de derinden müteessir etmiştir.

Kendisinin bizlerde bıraktığı bu aziz hatırayı yaşatmak adına, "Sempozyum Bildirileri Tam Metin Kitabı" Zat-ı Alilerine armağan edilmiştir.

Kederli Ailesi'ne, yakınlarına, sevenlerine, mesai arkadaşlarına sabr-ı cemil, ecr-i cezil niyaz ederiz.

Allah mekanını cennet, makamını âli eylesin.

Sempozyum Düzenleme Kurulu A.,
Doç. Dr. Fevzi Serkan ÖZDEMİR
Proje ve Sempozyum Koordinatörü

SUNUŞLAR

Sayın Ali ARSLANTAŞ
Erzincan Valisi

Refahiye Kent Hafızası Projesinin başlangıç bileşeni olan Refahiye Araştırmaları Sempozyumunda, Refahiyeli bilim insanları ve Refahiye hakkında çeşitli çalışmalar yapan bilim insanları ile bir araya gelmiş olmanın kıvancı içindeyim. Anadolu'nun küçük bir kentinden çok sayıda bilim insanının yetişmiş olması ve bu bilim insanlarının aynı zamanda, memleketi için dertlenen, ilmini, katkısını esirgemediklerini görmek takdire şayan. Ben katılımları ile sempozyumu teşrif eden tüm bilim insanlarına teşekkür ederek başlamak istiyorum…

Ayrıca kendisi de bilim insanı olan ve hem bilime hem de bildikleri ile bürokrasiye değerli katkılar sunmuş Kültür ve Turizm Bakan Yardımcımız Sayın Prof. Dr. Ahmet Haluk DURSUN'a da sempozyumun açılış konferansı vermek üzere ilimizi teşrif ettiklerinden ötürü hassaten teşekkür ederim.

Devlet hafızası diye bir kavram var malumunuz. Kişiler unutsa da devletin unutmaması, arşivlemesi, ihtiyaç halinde bulup çıkarması lazımdır…

Ancak geçmişte sınırlı imkanlar dahilinde kendi çözümleri ile vücut bulan arşivleme veyahut saklama, günümüzde hızla gelişen kitle iletişim araçları ve teknolojik ilerlemeler ile hem kolaylaşmış hem de zorlaşmıştır.

Kolaylaşmıştır, zira kayıt ortamları ve prosedürleri iyileşmiştir. Öte yandan zorlaşmıştır, zira saklanacak, arşivlenecek bilgi yoğunluğunda aşırı artış meydana gelmiştir.

Devletler şüphesiz, devlet idaresinin ve hukukun gerektirdiği bilgi ve belgeleri saklamaya devam etmek zorundadır. Ancak, toplumun değerlerini, kültürel mirası, kısacası kentlerin kimliğini saklamak, onları erezyondan korumak ve sonraki nesillere aktarmak devlet eliyle yapılabilir bir şey olmaktan çıkmış, gönüllülük esası ile sivil oluşumlar eliyle olabildiğince mümkün olan bir uğraşı haline gelmiştir. Bilhassa internetin sebep olduğu bilgi kirliliği içinde, sahih bilgi kaynaklarına olan ihtiyaç da artmış, bu nedenle kent hafızalarını korumaya dönük projeler hiç olmadığı kadar önem kazanmıştır.

Refahiye'nin kent hafızasının korunmasına yönelik bu proje de, Refahiye'nin doğal, sosyal ve yapılı çevre etkileşimiyle oluşmuş ve bakiyesi bugüne taşınmış olan kent kimliğinin ve

tüm kültür mirasının saklanması ve yeni nesillere aktarılması için önemli bir projedir. Kent hafızası projesi aynı zamanda, birçok konuda gidilebilecek en erken geçmişten bu yana eksik olan verilerin tamamlanması, bundan sonrası için çeşitli verilerin saklanması, talep edenlerce bu verilerin bilgiye dönüştürülmesi bakımından da önemli bir misyon üstlenecektir.

Son yıllarda, aldığı önemli hükümet yatırımları ile sosyo-ekonomik olarak hızlı bir gelişim gösteren Refahiye, inşallah yerelde de önemli ve sürdürülebilir bir kalkınma hamlesi sağlayabilir ise Refahiye'nin adı gibi ferah bir yer olma vasfı da yükselecektir. Kent hafızası projesi de bu gelişimin sağlıklı olmasına hizmet ettiği kadar, gelişimi de kayıt altına alacaktır.

Sözlerime son verirken; Kent Hafızası Projesine feyz veren ve hem projeye hem de sempozyuma katkılarını esirgemeyen Son Başbakanımız, Refahiyeli devlet büyüğü Sayın Binali YILDIRIM'a, ev sahipliğinden ötürü Üniversitemiz Rektörüne ve mensuplarına, Refahiye Kaymakamımıza ve çalışma arkadaşlarına, sponsor kişi, kurum ve kuruluşlara, Proje Koordinatörü Doç. Dr. Fevzi Serkan ÖZDEMİR nezdinde hem projeyi hem de başlangıç bileşeni olan bu Sempozyumu tertip eden tüm ekibe, teşekkür ederim.

Sempozyumun hayırlı ve başarılı geçmesi temennisi ile saygı, sevgi ve muhabbetlerimi sunarım.

Sayın Prof. Dr. Akın LEVENT
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Rektörü

Erzincan Valiliğimiz, Üniversitemiz ve İlçe Kaymakamlığımızın koordinasyonu ile bizleri burada buluşturan Refahiye Bilimsel Araştırmalar Sempozyumu toplantısında, sizleri saygıyla selamlıyorum, hoş geldiniz, şeref verdiniz.

Kıymetli konuklarımız,

Üniversitemizin ilçe birimlerindeki faaliyetlerini fevkalade önemsiyoruz. İlçelerin merkeze göre gerek uzaklık, gerek imkan ve alt yapı ve teknik olanakları yönünden bazı zorlukları yanında avantajları da vardır. Mevcut potansiyeli, avantaja dönüştürmede fırsat olduğunu düşündüğümüz bu tür etkinliklerin ilçelerimizde yapılmasını olumlu karşılıyor, bu konuda projeyle gelen arkadaşlarımıza desteği görev addediyoruz.

Ülkemizin Doğusu ile Batısı arasındaki uzun yolculuklarda önemli bir konum arz eden, kilometrelerce berisinden çam kokusuyla konuklarını karşılayan Refahiye ilçemiz; insanlarımızın Batıya yolculuğuna başlarken dinçleşerek yola çıktığı; Doğuya yolculuğunda ise Batıdan başlanan uzun yolculuğun verdiği yorgunluğun yüzlerden silindiği, bir ferahlama noktasıdır.

Üniversitemiz meslek yüksekokulları arasında önemli bir yeri olan Refahiye Meslek Yüksekokulu da sürekli gelişerek istihdama yönelik gibi hem sosyal hem de teknik programlarda eğitim-öğretime devam etmektedir.

Refahiye de yeni kurulan Bahar Yıldırım Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu da sağlık sektöründeki ihtiyaçlar doğrultusunda gerekli olan yetişmiş insan kaynağın en iyi şekilde hazırlayacak ve bölgeye ve ülkeye önemli katkılar sağlayacağına gönülden inanıyorum. Düzenlenen bu sempozyumla da adını ferahlığından alan Refahiye ilçemizin doğal güzelliklerini, çağımızın gereğine uygun yapılan kalkınma ve kentleşme yatırımlarıyla harmanlayıp, büyüme ve gelişim stratejilerini ortaya koyarak, sürdürülebilirliğinin güçlenerek devamına katkı sağlayacağına inanıyorum.

Arkeolojiden Coğrafyaya, Kültürel yaşamdan, Tarihe, Ekonomi, Spor ve Güzel Sanatlara kadar bilimin her alanında geniş bir yelpazede sonuçları ortaya konulacak bilimsel çalışmaların Refahiye'mizin kentsel hafızasına ufuk açıcı, yöre halkının umutlarını güncelleyici değerli çalışmalar kaydedecektir. Sempozyumun sonuç bildirgesi kitabının da yöre ve ilçeyle ilgili yapılacak bilimsel araştırmalara önemli referans teşkil ederken, yeni araştırmalar için de başlangıç nüveleri oluşturacağı kanaatindeyim.

Yurdumuzun farklı yerlerinden gelen kıymetli bilim insanlarımızın, bu şirin, iklimiyle soğuk insanıyla sıcak ve çam kokulu ilçemize dair bilgilerinden istifade etmek için heyecanlandığımı belirtmek isterim. Dolayısıyla sözlerimi uzatmadan, bu anlamlı etkinliğin düzenlenmesinde emeği geçenlere teşekkür ediyor, verimli geçmesi temennisiyle, hepinizi sevgi ve saygıyla gönülden selamlıyorum.

Sayın Hatice BAYAR ÖZDEMİR
Refahiye Kaymakamı

Bundan tam 2 yıl önce, 18 Mart 2017 günü akşamı, aldığım telefon ile Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı'nın uçağının havalandığını, Refahiye'nin Kayı Köyündeki evine geçmek üzere hareket ettiğini bilgisini aldım. Erzincan'dan, Kayı Köyüne geçtik…

Esasen bu Refahiyelilerin çok defa gerçekleştirdikleri ve aşina oldukları bir durumdu. Ancak ben, Zat-I Alilerini kendi ilçelerinde ilk kez karşılayacak ve ağırlayacak olmanın heyecanı içinde idim.

Gece yarısını biraz geçerken, köyde kendilerini karşıladık… Ertesi gün görüşmek üzere müsaade almış iken, içeri davet ettiler ve ilçe ile ilgili brifing aldılar. Çanakkale'de yoğun geçen programlarının ardından ilçemizin ihtiyaçlarını, taleplerini sonuna kadar dinlediler ve talimatlandırdılar… Bu gecenin hafızamızda bıraktığı çok şey var şüphesiz… Bunlardan biri de bugün bu toplantının da nüvesi olan şu hassasiyetleri olmuştur: "Refahiye'yi güzelleştirmek için demek yeni yapılar olmamalı… Kentin kimliğini ve kültürel mirasını da koruyarak yapmalıyız yaptıklarımızı, kültür erozyonunu da bir şekilde önlemeliyiz…" demişti Sayın Başbakan…

Hikayesini anlattığım ve kendisi de Refahiye için bir değer olan Sayın Başbakanımızın verdiği feyz ile Refahiye'nin Kent Hafızasını oluşturmak üzere yürüttüğümüz projenin başlangıç bileşeni olan Refahiye Araştırmaları Sempozyumuna hoş geldiniz, onur verdiniz…

Yoğun bir hazırlık gerektiren bu sempozyumun kendi anıları da oluştu elbet… Sayın Vekilimizin aracılığıyla temas kurduğumuz ve Sempozyumun açılış konferansını vermek üzere ilçemizi teşrif eden Kültür ve Turizm Bakan Yardımcımıza şükranlarımı sunarım… Sayın Bakanım, sizin nezdinizde de festivallerimize, kültür merkezimize, kütüphanemize ve son olarak Sempozyumumuza da maddi desteğini esirgemeyen Kültür ve Turizm Bakanlığına da teşekkürlerimi arz ederim Efendim.

Ayrıca Refahiye'ye olan yakın ilgisi ve destekleri ile bizleri de cesaretlendiren ve teşvik eden Valimiz Sayın Ali ARSLANTAŞ'a,

İşbirliğinden ve ev sahipliğinden ötürü Rektörümüz Prof. Dr. Akın LEVENT nezdinde Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi mensuplarına,

Sempozyumun hazırlığında emeği geçen kişi, kurum ve kuruluşlara; sponsorlarımıza;

- Halkbank'a,
- Genel Müdürümüz Kenan BOZGEYİK nezdinde PTT'ye ve
- Refahiye Dernekleri Başkanı Sayın Eyüp SÜNGÜ'ye şükranlarımı sunarım.

Son olarak, aramızda ilçemize ilk defa gelen misafirlerimiz de var… Hökümet sözcüğünün (nam-ı diğer Refahiye'nin) kendisinin de bir somut olmayan kültür varlığı olduğunu anımsatır, Sempozyumun da, Projenin de hayırlı ve başarılı olmasını dilerim.

İÇİNDEKİLER

Refahiye Hacı Mehmet Ağa Camisi ve Çeşmesi……....1-9

Refahiye'nin Sosyo-Ekonomik Yapısı, Doğal ve Kültürel Zenginlikleri, Potansiyel Avantajları ile Dezavantajlarının İktisadi Analizi……..11-29

Refahiye (Erzincan) ve Çevresindeki Köy Yerleşmelerinin Toponimik Analizi……..….31-38

Refahiye'de Görev Yapan Din Görevlilerine Uygulanan Mesleki Eğitim Semineri Ve Memnuniyet Anketinin Sonuçları……....39-50

Türkçe Öğretiminde Bir Söylem Çözümleme Denemesi: Taş Kesilen Çoban Efsanesi....51-66

Refahiye Erkek Giyim Kültüründen Bir Örnek: Külot Pantolon……..67-74

Arıcılık Sektöründe Marka Yönetimi Uygulaması: Kayı Balı Örneği……75-90

Kültürel Miras Öğesi Olan Yöresel Yiyecekler Üzerine Bir Araştırma; Erzincan İli, Refahiye İlçesi Örneği……...91-100

Dumanlı Ormanlarının (Refahiye/Erzincan) Görünmeyen Hazineleri……...101-109

«Cılga» Kelimesi Üzerine……..111-120

Ormanların Tabiat Parkı Statüsüne Dönüşümünün Yarattığı Yeni Hukuki Durum: Dumanlı Tabiat Parkı Örneği……121-149

Geçmişten Günümüze Refahiye`de Din Eğitimi……151-161

Posturbanızm: Postmodern Çağda Şehir, İnsan ve Hafızası……163-179

Türkiye Florasında (Flora Of Turkey And The East Aegean Islands) Refahiye Kayıtlı Bitkiler……..181-196

Refahiye (Erzincan) İlçesinde Gıda Olarak Kullanılan Doğal Bitkiler…….197-210

Dumanlı Dağı (Refahiye-Erzincan) Çevresinde Yetişen Bal Bitkileri……..211-221

Dumanlı Dağları Florasında Belirlenen Erzincan İli İçin Yeni Kayıt Bitki Taksonları..223-242

Esnaf Ahilik Sandığı'nın Refahiye'de Uygulanabilirliği Üzerine Bir Değerlendirme...243-256

Refahiyeli Şâir Mustafa Özdemir'in Hayatı, San'atı ve Şiirlerine Dâir……...257-271

Başlangıcından Osmanlılara Anahatlarıyla Refahiye Tarihi ve Bu Bölgede Yaşanan Bazı Önemli Olaylar……273-289

Karate'de Bir İdol Kazım Aktan……291-296

Refahiye İlçesi Hayvancılığının Yapısal Durumu ve Geleceği Üzerine Genel Bir Değerlendirme……297-314

Refahiye'deki Bazı Yerleşim Birimlerinin Eski ve Yeni Adları Üzerine Bir İnceleme...315-334

19. Yüzyıl Sonlarında Refahiye ve Çevresinde Asayiş Problemleri……335-355

Refahiye Çevresinde Yetişen Rosa Türleri Arasındaki Genetik Çeşitliliğin Issr Yöntemi ile Belirlenmesi…….357-364

Osmanlı'dan Cumhuriyete Refahiye Kaymakamları (1881 – 2017)…….365-384

Osmanlı Dönemi Gercanis ve Nahiye Adlarına Köken Bilimi Açısından Bir Bakış…..385-392

Refahiye'nin 2013-2018 Dönemi Vergi Yapısının Değerlendirilmesi……..393-414

Refahiye'de Alevi Ocakları ve Dede-Talip İlişkileri……..415-430

Refahiye Eskiçağ Araştırmaları……431-468

Osmanlı Dönemi Gercanis Yöresi Güvenlik Meseleleri……469-476

Mitolojik Öğeler Açısından Kapı Tokmakları…….477-482

Refahiye Kadıköy Köyü Rum Kilisesi……..483-492

Çağ, Çegin/Çeyin, Çak/Çek ve Çan/Çen Edatları Üzerine Bir Deneme: Erzincan/Refahiye Ağzı Örneği…….493-501

Refahiye İlçemizin Dil, Tarih Ve Kültürüne Dair……...503-515

Refahiye İlçesi Mevcut Turizm Potansiyeli Ve Alternatif Öneriler…….517-541

Refahiyeli Şair Hüseyin Alacatlı'nın Şiir Dünyası…….543-567

Cihan Aktaş'ın Hikayelerinde Refahiye……..……569-577

Refahiye Türküleri Üzerine Bir İnceleme……579-610

Öğr. Gör. Mehmet Akif AYVAZ*

OSMANLI DÖNEMİ GERCANİS VE NAHİYE ADLARINA KÖKEN BİLİMİ AÇISINDAN BİR BAKIŞ

ÖZ

Bir vesileyle çevresini değiştiren insanoğlu, karşılaştığı yeni mekânı adlandırmaya çalışır. Çevre, adlandırma işinde doğrudan bir etkendir. Yer adları hakkındaki çalışmalar; çevreden, o çevredeki meskûn toplumların coğrafya tanımlamalarından ve onların sosyo-kültürel mirasından bağımsız addedilemez.

Kıtalararası bir güzergâhta bulunan Doğu Anadolu, oldukça farklı kültürlere ev sahipliği yapmış, kültürel somut kalıntılar açısından zengin bir bölgedir. Bu noktainazardan hareketle Erzincan, özelinde Refahiye (Gercanis) ve yöresi, adlandırma işine köken bilimi açısından eğilenler için oldukça zengin veriler sunmaktadır.

Çalışma, Osmanlı dönemi Gercanis adını, ona bağlı olan nahiye adlarını ve Gercanis'in bağlı olduğu idari birimlerin adlarını incelemeyi amaç edinmiştir. Sonuç olarak burada 14 yer adı, köken bilimi açısından incelenerek dikkatlere sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gercanis, Yer Adları, Köken Bilimi.

AN ETYMOLOGICAL LOOK AT GERCANIS AND ITS DISTRICT NAMES

ABSTRACT

Changing the environment for any reason, man tries to name the new place he encounters. The environment is a direct factor in naming. Studies on location names cannot be considered independent from the environment, from the geography descriptions of the communities in the surrounding area and from their socio-cultural heritage.

Located on an intercontinental route, eastern Anatolia is a region rich in cultural material remains that have hosted quite different cultures. From this point of view, Erzincan, in particular, Rafahiye (Gercanis) and its region provide rich data for those who are interested in the origin of the nomenclature.

The study aims to examine the name of Gercanis in the Ottoman period, the district names of which Gercanis belongs, and the names of the administrative units that Gercanis belongs to. As a result, the name of 14 settlements are examined in terms of origin and is tried to be presented to the attention.

Keywords: Gercanis, Toponymy, Etymology.

* Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, mayvaz@erzincan.edu.tr

1. GİRİŞ

Adlandırma işi insanlıkla yaşıttır. İnsanoğlu; gidip gördüğü yahut taşındığı yeni yerleri, etrafındaki yeni nesneleri, o yerlerin veya o nesnelerin başlıca sembol özelliklerini esas alarak tanımlar, adlandırır. Bu adların sesletiminde kısmen veya tamamen değişikliklerin olması bazı sebeplere bağlıdır. Salgın hastalık, savaş, geçim, eğitim gibi geçerli bahanelerle yer değiştirmeye mecbur kalan insanoğlu, dilinin katmanlaşmasına da yol açabilir.

Karşılaşılan farklı kültürler ve coğrafyalar, kültürün taşıyıcısı olan dile zamanla nüfuz eder. Bu etkileşimin başlaması ses denkliklerindeki, sözcük biçim, hatta anlamlarındaki değişmelere yol açar. Bu değişiklikler özellikle dil bilimi ve onun dalları olan ad bilimi (onomastik), yer adı bilimi (toponimi), köken bilimi (etimoloji) gibi sahaların araştırma konusu olur. Ayrıca tarih, coğrafya, halk bilimi (folklor), eski yazı bilimi (paleografya), yazı bilimi (grafoloji), kazı bilimi (arkeoloji), budun bilimi (etnografya) gibi dallar da adlandırma faaliyetiyle ilgilenir. Bu dalların dil bilimi ve dolayısıyla onun dallarıyla yolları kesişir.

Çevre, tanımlama ve adlandırma işine doğrudan müdahale eden bir etkendir. Yer adlarının kökeni üzerine yapılmış çalışmalar, adlandırma işinde çevrenin etkisini ispatlar. Toplumların coğrafi, sosyo-kültürel mirası addedilen (Tunçel, 2002, ss. 24) yer adları hakkında yapılan çalışmalar değerlendirilirken çevre etkeni göz önünde bulundurulmadır (Aksan, 1972, ss. 187).

Doğu Anadolu farklı kültürlere ve onun kalıntılarına ev sahipliği yapan bir bölgedir. Bu bağlamda Gercanis ve havalisinde farklı sosyo-kültürel kalıntıları, bölgenin yer adlarından takip ve tespit etmek mümkündür.

Osmanlı dönemi Gercanis ve nahiye adlarını köken bilimi açısından inceleyen bu çalışma 4 bölümden oluşur: 1. Giriş, 2. Osmanlıda Gercanis, 3. Gercanis ve Nahiye Adlarının Kökeni, 4. Sonuç.

1.1. Çalışmanın Amacı

Bu çalışma; Osmanlıda Gercanis kazasının bağlı olduğu birimlerden Erzincan vilayeti, Rum eyaleti, Erzurum eyaleti adlarıyla, 1872'de Refahiye şeklinde değişen Gercanis adını (Başıbüyük, 2012, ss. 85) ve ona bağlı nahiye adlarını köken bilimi açısından incelemeyi ve değerlendirmeyi amaçlar. Toplamda 14 yer adı, köken bilimi açısından araştırılıp dikkatlere sunulmuştur.

1.2. Çalışmanın Yöntemi

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nce Tahir Sezen'e hazırlatılan *Osmanlı Yer Adları* adlı yayın, Gercanis'e bağlı nahiyelerin yer adlarını ve idari yapılarını tarihleriyle birlikte saptamada esas alınan kılavuzdur. T.C. Dahiliye Vekâleti tarafından 1928'de eski harflerle yayımlanmış *Son Teşkilatı Mülkiyeye Göre Köylerimizin Adları* adlı eserden de yerlerin adını, sayısını ve idari yapısını belirlemede ve teyit etmede istifade edilmiştir. Şemsettin Sami tarafından yayımlanan Kâmâsu'l-Alâm adlı sözlüğe de başvurulmuştur.

Çalışma, Osmanlı dönemiyle sınırlı tutulduğu için Latin harfleriyle birlikte eski harfli yazımları da verilmiştir: Rum Eyaleti (روم ایالتی), Erzurum Eyaleti/Erzen-i Rum (ارضروم ارزن روم/ایالتی), Erzincan (ارزنجان), Gercanis (کرجانیس), Refahiye (رفاهیه)…

Çalışmada geçen yer adlarının kökeni ve arkaik hâlleri açıklanırken emin olunmayan bilgilere "?" şeklinde bir soru işareti konulmuştur. Adların kaynak dili kısaltılmadan koyu olarak yazılmış, yer adının ne anlama geldiği veya o adın niçin konulduğuna ilişkin açıklama çift tırnak içinde verilmiştir: *Geriş* < [? *Kar-İssa* "doruk kenti"], *Erzingan* < [**Ermenice** *Erez*, *Eréz*, *Eriza* "kayalı, taşlı" + **Ermenice** *-gan*(?) "yerleşim yeri"]…

Osmanlı dönemi Gercanis'in konumu, tarihi ve idari yapısı hakkında da kısa bilgiler verilmiştir.

2. OSMANLIDA GERCANİS

2.1. Konumu

Bölge Erzincan, Kemah ve Sivas güzergâhının ortasında yer alır. Kuzeyinde, doğu ve batı yönünde uzanan Esence-Karadağ-Çimen-Karadağ dağ silsilesi; güneyinde ise Munzur dağları vardır (Başıbüyük, 2012, ss. 88). Yüzölçümü olarak 1.744 km^2.lik bir alanı işgal eder (Karadeniz, Altınbilek, 2018, ss. 299).

2.2. Tarihi ve İdari Yapısı

Çaldıran Savaşı (1514) sonrası Refahiye, Erzincan ve Bayburt beylerbeyliğine verilmiştir (Özdemir, 2007, ss. 169). Osmanlı hakimiyetiyle Erzincan-Bayburt vilayeti/Kemah sancağına bağlanan Gercanis, 1516-1518 tarihli tahrir defterlerinde Orçol, Dignasor, Diğünlü ve Kuruçay gibi yerleşim yerleriyle birlikte -kaza olduğu 1912'ye kadar- nahiye statüsünde iken (Başıbüyük, 2012, ss. 90-94), yaklaşık 200 kadar köy ve mezrasıyla 1881'de kaza statüsüne getirilmiştir (Bulut, Tozlu, 2008, ss. 103).

1864 nizamnamesine göre nahiye, birkaç köyün birleşmesiyle meydana gelen kaza değil ancak kazalara ilhak olunan yerleşim yeridir (Gençoğlu, 2011, ss. 44). Cumhuriyet'ten sonra Gercanis; 25 köylü merkez nahiyesi Refahiye, 25 köylü Alakilise, 29 köylü Cengerli ve 62 köylü Zevker nahiyelerini ihtiva eden bir kaza olarak geçer (DV, 1928, ss. 204).

3. GERCANİS VE NAHİYE ADLARININ KÖKENİ

3.1. Rum Eyaleti (روم ایالتی)

1386'da Amasya-Tokat *-Rûm-ı Kadîm* de denir- merkezli kurulmuş bir eyalet olup 1519'a kadar Amasya-Çorum, Sivas-Tokat, Sonisa-Niksar, Karahisar-ı Şarkî ile Canik dağları havzasına değin uzanan bölgenin adıdır. Rum eyaleti, 1520'den 16. yüzyılın sonuna kadar *Rûm-ı Hadis* eyaleti adıyla Trabzon, Kemah, Bayburt, Malatya, Gerger-Kâhta, Divriği-

Darende sancaklarını kapsar. 17. yüzyıl başlarından Cumhuriyet'e kadar *Sivas* eyaleti diye anılır (Sezen, 2017, ss. 665).

Rum adının kökeni: *Rum* < [**I. Yunanca** *Romaioi/Romaios*; **II. Arapça** *Rûm*, "Roma devletinden olan, Romalı, Anadolulu"] (Umar, 1993, ss. 690).

Rum adının "Anadolulu" anlamında da kullanılması Türklerin, Arap ve Fars coğrafyasının "Rum/Rumi" adına bakışını açıklar mahiyettedir. Şöyle ki Osmanlı klasik dönem müelliflerinden aslen Bursalı olan Lami-i Çelebi'nin Molla Cami'nin eserlerini çevirdiği için Cami-i *Rumi* diye anıldığı malumdur. Ayrıca Celaleddin-i *Rumi*, Eşrefoğlu *Rumi*, Kadızade *Rumi*, Ebulhayr *Rumi*, Ahmed-i *Rumi*, Baciyan-ı *Rum*, Esatize-yi *Rum* gibi terkiplerde "Rum/Rumi" adının geçmesi, "Anadolulu" yargısını destekler. Ayrıca Anadolu Selçukluları için *Selaçika-yı Rûm* denmesi (Avcı, 2008, ss. 222-225), hem Selçukluların hem Osmanlıların, Rum adıyla, Anadolu coğrafyasını kastettiğine delildir.

3.2. Erzurum Eyaleti/Erzen-i Rum (ارزن روم/ارضروم ایالتی)

1529'da Bayburt'a oradan da Rum eyaletine bağlı bir kaza olan Erzurum, 1534'te eyalet statüsündedir; iki yıllık Rus işgali dâhil 1866'dan günümüze kadar vilayettir (Sezen, 2017, ss. 256).

Erzurum adının kökeni hakkında şu yaklaşımları delil göstermek mümkündür: Türkler *Erzen*'i fethettikten sonra *Theodosiopolis*'e *Erzen* demiş, Selçuklu paralarında da geçen bu isim *Erzenu'r-Rûm*, *Erzen-i Rûm*, *Erz-i Rûm* ve nihayet *Erzurum* hâlini almıştır: *Erzurum* < [**I. Ermenice** ?; **II. Yunanca** *Karintis*, *Theodosiopolis* "Doğu Roma imparatoru II. Theodosios'un adı"; **III. Arapça** *Arz-ı Rûm* "Rum arzı, Rum ili"] (Küçük, 1995, ss. 321).

Araplar ve Farslar, *Erzen*'i diğerlerinden ayırmak için *Erzen-i Rûm* "Roma ilinin Erzen'i" der: *Erzurum* < [**Farsça** *Erzen* "darı(?)" + **Arapça** *Rûm* "Romalı, Roma ili"] (Umar, 1993, ss. 255).

Erzen adının kaynağının belirsiz ve Erzurum adının "Arz-ı Rûm"la alakası mesnetsizdir: *Erzurum* < [**I. Ermenice** *Karin/Garin* "?"; **II. Arapça** *Erzen-i* Rûm.] (Nişanyan, 2010, ss. 132).

3.3. Erzincan (ارزنجان)

1514'te Erzincan-Bayburt eyaleti diye anılan bölgeye adını veren yerleşim yeridir. Erzincan, 1529-1533 yıllarında Rum eyaletine bağlı Kemah sancağının kazasıdır. 1566'da doğrudan Erzurum eyaletine bağlanır. 1836'da sancak statüsünü elde eden Erzincan, 1924'te de vilayet olur (Sezen, 2017, ss. 256).

Ermeniler, *Erez*'den mülhem *Erzngan* derler. Erzincan adının bugünkü söylenişi Arap telaffuzundan kalmadır: *Erzincan* < *Erzen+can*, *Arzan+can* [**Ermenice** *Erez*, *Eréz*, *Erez* "kayalı, taşlı"] (Umar, 1993, ss. 118).

Bizans kaynaklarında *Aziriz* şeklinde adlandırılan bölgenin Erzincan olması muhtemel olup bu isim, *Aringam* (*Arıngan*), *Arsingan*, *Erzingan* şeklinde geçer: *Erzincan* < [**Grekçe** *Aziris* "?"] (Miroğlu, 1995, ss. 318).

Erzincan < [**Ermenice** *Eréz*, *Eriza* "MÖ 2 bin yıla ait Hitit kaynaklarında *Uruşa* adıyla geçen, Hrıstiyanlık öncesinde tanrıça *Anahita* kültünün en önemli merkezi olan yerleşim yeridir"] (Nişanyan, 2010, ss. 123).

Hitit kaynaklarına göre Erzincan bölgesi, *Hayasa/Hayaşa* adıyla alakalıdır: *Hayasa/Hayaşa* < [**Ermenice** *hay* "Ermeni" + **Hititçe** *-sa* "çokluk eki, yer adı yapan son ek"] (Hayreni, 2015, ss. 28).

Bu tahlillere, *Erzincan* < *Erzingan* < [**Ermenice** *Erez*, *Eréz*, *Eriza* "kayalı, taşlı" + **Ermenice** *-gan*(?) "yerleşim yeri"] çıkarımı da eklenebilir.

3.4. Gercanis (گرجانیس)

1530-1570 arasında Kemah'a (Rum eyaletine) bağlı, bir nahiyedir (Sezen, 2017, ss. 638).

Merkezi *Günyüzü* köyü olan Gercanis'in bugünkü yerinde 1872'de yeni bir kasaba kurulmuş, adı ise 1884'te Refahiye şeklinde değiştirilmiştir: *Gercanis* < [**Ermenice** *garcgank'/garcgans* "Garcikler(?)"] (Nişanyan, 2010, ss. 129).

3.4.1. Alakilise (آلا کلیسا)

1898'de kurulan *Alakilise*, 1950'de de köy statüsüne getirilmiştir, yeni adı *Akarsu*'dur. (Sezen, 2017, ss. 16). Akarsu ve Alakilise adlarının kökeni üzerine şöyle bir yaklaşım yapılabilir:

Alakilise < [**Türkçe** *ala* "karışık renkli" + **Rumca** *kilise* "Hristiyan tapınağı, rahipler topluluğu"]

Akarsu < [**Türkçe** *akar* + **Türkçe** *su*.]

3.4.2. Alpkendi (آلپ کندی)

1889-1899 yıllarında nahiyedir, 1928'de köy olmuştur (Sezen, 2017, ss. 33).

Alpkendi adının kökeni ve anlamı hakkında şöyle bir çıkarım yapmak mümkündür: *Alpkendi* < [**Türkçe** *alp* "yiğit, cesur, asker" + **Soğudca** *kend/kent* "şehir, site"]

3.4.3. Cengerli (جنکرلی)

1899'dan 1923'e kadar nahiye, merkezi ise *Esirgâh* ve *Doğandere* diye anılır (Sezen, 2017, ss. 151).

Hangi dilden geldiği ve anlamı üzerine net bir bilgiye ulaşılamayan Cengerli; *Çengerli*, *Cengice*, *Cingife*, *Çangal* adlarıyla ilintili olabilir (Umar, 1993, ss. 188).

3.4.4. Geriş (کریش)

1889-1897 yılları arasında nahiyedir (Sezen, 2017, ss. 286).

Geriş adının kökenin üzerine iki farklı görüş vardır: *Geriş* < [**Zazaca** *Gerıse/Gerisé* "dağ beli"] (Nişanyan, 2010, ss. 320).

Geriş < [? *Kar-İssa* "doruk kenti"] (Umar, 1993, ss. 281).

3.4.5. Gümüşakar (كموش آقار)

Koçkiri veya *Eskikoçkiri* olarak bilinen bölge, 1945'e kadar da nahiye statüsündedir (Sezen, 2017, ss. 312).

Koçkiri < [**Kürtçe** *Koçgiri* "Göç yeri"] (Nişanyan, 2010, ss. 129).

3.4.6. Kerer (كرر)

1889-1897 arasında nahiyedir (Sezen, 2017, ss. 451).

Kerer adının kökeni üzerine şunlar söylenebilir: *Kerer* < *Ker-ar* < *Kerrar* < [**Farsça** *Kerr* "savaşta geri çekildikten sonra tekrar saldıran, savaşta ateş keserek tekrar hücuma geçme"] (Ballı, 1995, ss. 26).

Kökeni hakkında net bir bilgiye ulaşılamayan Kerer adının Anadolu ağızlarındaki anlamından hareketle; *Kerer* < [**Türkçe** *Kerer* "verimsiz kıraç toprak", "toprak kazılarak yapılan davar ağılı"] şeklinde bir tahlil yapılabilir.

Kerer adının kökeni üzerine Nişanyan, *Kerer* < [**Ermenice** *Karer* "taşlar"][1] diye görüş belirtir.

3.4.7. Melikşerif (ملكشريف)

1889-1897 arasında nahiye olan bölge sonradan köy olur ve *Yurtbaşı* adıyla anılır (Sezen, 2017, ss. 541).

Bu yerleşim yerinin adı değiştirilerek önce Melikşerif, akabinde 1961'de de Yurtbaşı olmuştur: *Melikşerif* < [**Ermenice** *Erzinsi/Ezirins* "?"] (Nişanyan, 2010, ss. 130). Erzinsi/Ezirins adından geldiği mesnetsiz bir iddiadır.

3.4.8. Refahiye (رفاهيه)

1881'de Gercanis'in merkez nahiyesi olmuştur (Sezen, 2017, ss. 638). Refahiye adının kökeni rivayetlerden öteye gitmemektedir. Coğrafi etkenlerin rol oynadığı düşünülürse *Refahiye* < [**Arapça** *refâh* "bolluk, rahatlık, gönenç" + **Arapça** *-(i)ye* < *-ya* "yer adı yapan son ek"] şeklinde bir çıkarım yapılabilir.

3.4.9. Vadivank (وادى وانك)

1530'da Rum eyaletine, 1836'da ise Erzurum eyaleti/Gercanis kazasına bağlı bir nahiye olup sonradan köy statüsüne getirilmiştir (Sezen, 2017, ss. 785). Bu yörede belirleyici bir ad olan Vadivank (Karakaya, 1998, ss. 9), Ermenice bir sözcük olup "manastır, kilise" anlamlarında kullanılır (Umar, 1993, ss. 814).

[1] https://nisanyanmap.com/?y=kerer&t=&lv=1

1530'da Rum eyaletine, 1836'da ise Erzurum eyaleti/Gercanis kazasına bağlı bir nahiye olup sonradan köy statüsüne getirilmiştir (Sezen, 2017, ss. 785).

Vadivank, Ermenicedir, "manastır, kilise" demektir (Karakaya, 1998, ss. 9).

Vadivank < [**Arapça** *vâdî* "iki dağ arasındaki uzun çukur (Devellioğlu, 2013, ss. 1319) + **Ermenice** *vank* "kilise" (Umar, 1993, ss. 814).

3.4.10. Zevker (زوكر)

1889-1923 yıllarında Refahiye'nin *Zevker* nahiyesi olan bölge, 1960'tan günümüze *Çatalçam* diye anılır (Sezen, 2017, ss. 176).

Zevker, "Erzurum vilayetinde Erzincan sancağının Refahiye kazasında merkez kazadan idare olunur bir nahiye olup on yedi karyeden mürekkeptir." (Sami, 1894, ss. 2431).

Zevker < [**Kürtçe** *Zevkar* "tarla açan"] (Nişanyan, 2010, ss. 129).

4. SONUÇ

Yer adları üzerine hassaten köken bilimi açısından eğilen çalışmalar, ideolojik saplantılardan beri tutulmalıdır. Kıtalararası bir güzergâhta bulunduğu için bir cazibe merkezi hâline gelmiş iklimlerde, benzer veya farklı envaiçeşit kültür kalıntılarına rastlamak tabiidir. Kökeni hangi dil olursa olsun bir yerleşim yerinin adı, söylenişi, anlamı o bölgeye gerek siyasal gerek iktisadi açıdan hükümran olan güce ve onun kültürüne göre şekillenebilir veya onun dilinin özelliklerine göre geldiği dildeki telaffuzundan sıyrılarak değişikliğe uğrayabilir.

İmparatorluklar bakiyesi ülkemizdeki birçok yer adında olduğu gibi Gercanis havalisinde de farklı kültürlerin, onların taşıyıcısı dillerin etkilerini görmek mümkündür. Dolayısıyla bu çalışmada bölge adlarının Yunanca, Rumca, Türkçe, Arapça, Farsça, Ermenice, Kürtçe, Zazaca gibi dillerden geldiği dikkatlere sunulmuştur.

Coğrafyanın tanımlama ve adlandırmadaki etkisi görülmektedir.

Bölgenin değişikliğe uğrayan yer adları tarihlere göre verilmiştir. Cumhuriyet'le birlikte üniter devlet yapısına geçiş, başat kültürün etkisini göstermektedir.

KAYNAKÇA

Aksan, D. (1973). Anadolu yer adları üzerine en yeni araştırmalar. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten* (21), 185-193.

Avcı, C. (2008). Rum. *TDV İslam Ansiklopedisi*, (35), 222-225.

Ballı, O. (1995). *Her yönüyle kerer köyü*. İstanbul: 6 Renk Grafik.

Başıbüyük, A. (2012). Gercanis ve kuruçay kazalarının xii. yüzyıl ortalarındaki nüfus yerleşme özellikleri. *Doğu Coğrafya Dergisi*, *17* (27), 85-104.

Bulut, H.,Tozlu, S. (2008). XIX. yüzyılın ikinci yarısında refahiye kazası. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, *10* (2), 99-115.

Dahiliye Vekâleti. (1927). *Son teşkilatı mülkiyeye göre köylerimizin adları*. İstanbul: Hilal Matbaası.

Devellioğlu, F. (2013). *Osmanlıca-türkçe ansiklopedik lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Sami, Ş. (1894). Zevker. *Kâmusu'l alâm*. İstanbul: Mihran Matbaası (4).

Gençoğlu, M. (2011). 1864 ve 1871 vilâyet nizamnamelerine göre osmanlı taşra idaresinde yeniden yapılanma. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (1), 29-50.

Hayreni, H. (2015). *Yukarı fırat ermenileri 1915 ve dersim*. İstanbul: Belge Yayınları.

Karadeniz, V., Altunbilek, M. S. (2018). Erzincan ilinin topografik analizi ve idari sınırlar ilişkisi, bazı sorunlar. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *X* (1), 283, 304.

Karakaya, B. (Edt.) (1998). *Tarihi kültürü turizmi ve folklorü ile refahiye*. Erzincan: Refahiye Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği Yayınları.

Küçük, C. (1995). Erzurum. *TDV İslam Ansiklopedisi*, (11), 321-329.

Miroğlu, İ. (2014). *Kemah sancağı ve erzincan kazası*. Ankara: TTK Yayınları.

Nişanyan, S. (2010). *Adını unutan ülke/türkiye'de adı değiştirilen yerler sözlüğü*. İstanbul: Everest Yayınları.

Özdemir, M. (2007). *Refahiye tarihi (eski çağlardan cumhuriyete kadar)*. İstanbul: Relax Advertising Design.

Sezen, T. (2017). *Osmanlı yer adları* (Genişletilmiş ikinci baskı). Ankara: Sistem Ofset Bas. Yay. San. ve Tic. Ltd. Şti.

Tunçel, H. (2000). Türkiye'de ismi değiştirilen köyler. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *10* (2), 23-34.

Umar, B. (1993). *Türkiye'deki tarihsel adlar*. İstanbul: İnkilâp Kitabevi.